

Noorte hääl

Aliis Aalmann. Kes aias. Hunt, 2025.

215 lk.

Aliis Aalmann on viimaste aastate eesti kirjanduse suurim komeet. Teiste tunnustuste seas on ta võitnud nelja aasta jooksul Betti Alveri kirjandusauhinna, Gustav Suitsu luulepreemia ja Friedebert Tuglase novelliauhinna, seega on noor kirjanik ühtlaselt tugev nii luules kui ka proosas. Aalmani esimeses proosakogus peegelduvadki äratuntavalt autori luuletajatugevused. Esiteks iseloomustab raamatut psühholoogiline sügavus, tundetooni tabamine, häälestuse hoidmine. „Kes aias” on tundeproosa, kuigi selles esineb klassikalise novelližanri juurde kuuluvaid pööranguid ja puänte. Teiseks kannab kompositsiooni rütmitunnetus, lood on tihedad, stseenide vaheldumine sujuv ja veenev, hoidutakse tühihietamisest – viimane on muidu nii noorkirjanike üldine nõrkus kui ka vaba mõttevoogu võimendava ajastu pahe. Lugude rütmile lisab voolavust pikade ja lühikeste lausete vaheldumine. Kolmandaks ilmestavad loo jutustamist kujunditihedad laused, justkui proosasse sisse murdvad luuleread (nt „Inimene oli küla. // Korter oli kalmistu”, lk 20; „Vana aasta oligi roiskuma hakanud”, lk 51).

Kui püüda esmalt oletada Aalmani luule põhjal, milliseid jutte ta kirjutada võiks, siis kerkivad silme ette väikesed poemid proosas, kus juba kiidetud kujunditihe lause oleks läbiv, süžee hõre, eri hääled põimuksid – ehk tekib isegi teatav kummituslikkuse efekt. Tegelikult on raamatus kõike seda palju vähem, lugude ülesehitus on klassikaline, enamasti kol-

mandas isikus peategelase vaatepunkt sidus, sündmustiku keerdkäigud veenevad, peaaegu realistlikud, sõnavara välja- peetud isegi noorte tegelaste dialoogides. Minu maitse jaoks on liiga vähe hullust selles meetodis, aga ega Aalmann kirjutagi postmodernismi leinavatele vettinud märkadele, vaid küllap ikka esmajoones noortele. Raamat võiks palju tuge pakuda lugejatele (ennekõike tüdrukutele) just selles ebamäärases eas, kus lapseõlve vaikne kadumine tekitab segadust ja painet (vt jutte „Olla nagu teised”, „Teisel pool rohi”). Lood ei ole liiga keerulised. Avatud pained on elulised (kõrvalejätetus, söömis- häired, ühismeedia näivuskultuur), kuid Aalmani keelekasutus on galaktika võrra rikkam ühismeedias noori hullutavate mögastaaride omast. Raamat kuulub üht otsa pidi noorsookirjandusse selle parimas mõttes, soovitan kirjandusõpetajatel käsitlemist katsetada.

Tuglase preemia pälvinud novell „Mina ei käinud siis veel koolis” tõuseb teiste seast esile just selle poolest, et autor laseb oma poeetilistel registritel julgelt voolata: tekst on hõllanduslik, pihtimuslik, manifesteeriv. Pealkirjafraas kordub mantrana. Algusest peale tekib mulje, et jutustada on vaja midagi suurt ja rasket, mitte ei koota mälulõngast niisama lapseõlvepildikesi. Ja väga õnnestunult kruvitaksegi pinget üles, lavale hiilib surm – algul kassi näitel, siis vihjeliselt, kadunud sõpra meenutades, tabuteemat kompides, kuniks traumaa- tiline sündmus avaneb loo lõpul tontliku visioonina, täites nõnda novelli puändi funktsiooni täiesti loomulikult (seevastu „Räästa” traagiline puänt mõjub kunst- likuna). Novelli lugedes tekkis nii stiili- lisel kui ka temaatilisel tasandil võrdlus

raamatu kirjastaja Kätlin Kaldmaa mõne tugevama novelliga („Meie aja laps”, „Kui poisid tulid”). Just nii, poeedina loitsides, võiks autor veelgi rohkem ja julgemalt kirjutada.

Aalmann ei kirjuta puhast autofiktsiooni, mis paistab olevat juba pikemat aega eesti kirjanduse peavool, vaid üritab fabuleerida. Nagu juba kiitsin, kukuvad tal nii tegelaste siseilmad kui ka dialoogid ja tegelasi ümbritseva keskkonna kujutamine hästi välja. Kuid nii tegelaskond kui ka nende mänguruum jäävad kitsaks: minategelased varieeruvad tütarlapses noore naiseni ning vastavalt muutuvad psüühiliste painete detailid ja neid tekitavad kõrvaltegelased. Sündmustik hargneb tänapäeva argises keskkonnas, valdavalt linnas. Miks ka mitte, kui see on autori südamehää, ainult et tasapisi hakkab igaüks kiskuma. Kui kiigata taas autori luulesse, siis seal ilmneb palju avaram haare, rahvaluulemotiivide töötlustes kuhjuvad eri ajastute kihid ja hääled (vt nt tsükli „Las tuhast tõuseb lind” kogus „Verihaljas”). Miskipärast ei ole seda avarust veel jutustamises tunda, aga andkem aega atra seada. Ma ei imestaks, kui Aalmann röömustab lugejaid mõne aja pärast monumentaalse romaaniga, mille keskmes on naiste hingevaevad ja sündmustik rullub lahti mitme sajandi jooksul. Ajaloolise

romaaniga kirjutamine nõuab lisaks teadmiste head sisseelamisvõimet, kuid seda jagub Aalmannil piisavalt.

Miskipärast kirjutab noor autor seni valdavalt monoloogilist proosat, kus maailm avaneb ühe tegelase vaatepunktist. Nõnda on mõistagi kõige lihtsam ja moes olev autofiktsioon teisiti ei käigi. Ent Aalmann on enda ja teksti suhtes nõudlik, ei kirjuta toorel kujul omaenda mõtte- ja tundevoogu, seega võiks loota, et ta proosa areneb polüfoonilise jutustamise poole. Üks säärane katsetus raamatus juba ongi, novell „Kes aias”, ent seda ei saa pidada õnnestunuks, kuna vaatamata keskse int-riigina valusale juhtumile jäävad loos sõna saavad hääled omaette harali, tihedust ei teki, lugu ei kulge veenvalt kõiki liine siduva lõpplahenduse poole.

Aliis Aalmann on noorusele vaatamata juba küps kirjanik, seda kinnitab kas või pälvitud tunnustus. Märkatavad stiililised erinevused tema luule ja proosa vahel kinnitavad, et autor on avatud otsingutele ega soovi terve elu täpselt sedasama teksti kirjutada. Loodan, et need otsingud viivad kirjaniku tulevase proosa ainese ja vaatepunktide avarumiseni ning et nii tugev algus ei hakka mõjuma kohustusekoormana, vaid tiivustab.

LEO LUKS